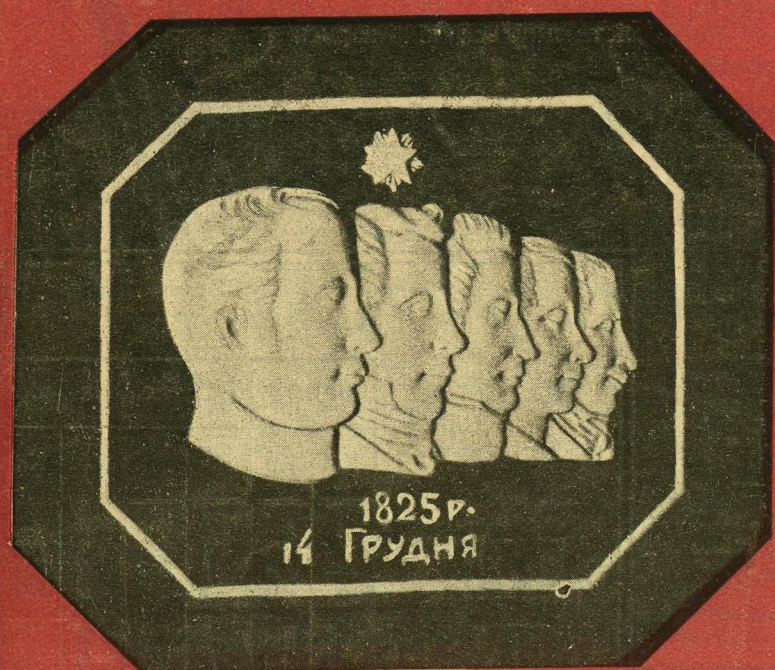

0170

К. 6176

ВСЕСВЕТ

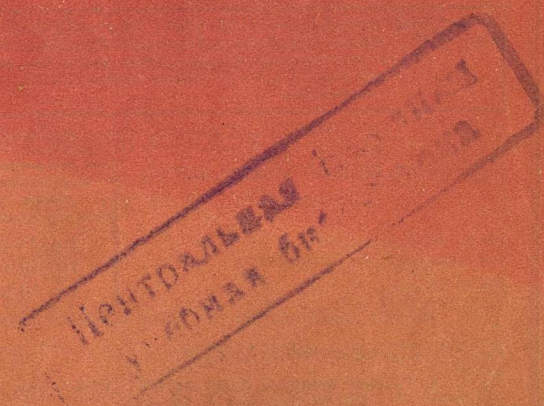
1934

1825

1926
247 af

1905

1925

№ 22-23

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

на 1926 рік
ІЛЮСТРОВАННИЙ ДВОХТИЖНЕВИК

„ВСЕСВІТ“

Фундатор В. БЛАКИТНИЙ.

Журнал містить:

Художні оповідання.
Нариси.
Вірші.

Критичні статті.
Художні малюнки.
Гуморески.

ВСЕСВІТНЯ ІЛЮСТРАЦІЯ

Вжито рішучих заходів до своєчасного виходу журналу й доставку його на місяць.

З нового року в журналі міститиметься „поштова скринька“, даватимуться відповіді читачам на прислані рукописи.

В кожному числі міститимуться кіно-нариси й сторінка „радіо-аматора“.

Колективна підписка на „ВІСТИ“ не менше 5 прим. для робітників, селян, червоноармійців та службовців „ВІСТИ“—75 коп. на місяць.

„ВІСТИ“ разом із „ВСЕСВІТОМ“—1 крб. 35 к. на місяць.

Індивідуальна: 1) „ВСЕСВІТ“—60 коп. на місяць.
2) „ВІСТИ“—крб. на місяць.

РЕДАКЦІЯ: Харків, вул. К. Лібніхета, № 11.

ПЕРЕДПЛАТА ПРИЙМАЄТЬСЯ у Харкові, вул. К. Лібніхета, 11, контора „Українс“ та в уповноважених. В провінції—по філіях Видавництва.

ЦІНА:

На 1 міс.		На 3 міс.		На 6 міс.	
Кб.	Кп.	Кб.	Кп.	Кб.	Кп.
„ВСЕСВІТ“		1	80	3	60
„ВІСТИ“		1	50	4	50

1926

ПОДПИСУВАЙТЕСЬ

на ілюстрований,
научно-методический и
спортивный ежемесечный

1926

1926

ПОДПИСЫВАЙТЕСЬ

1926

на иллюстрированный,
научно-методический и
спортивный ежемесячный
журнал

„ВЕСТНИК ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ“

официальный орган Высшего Совета Физической Культуры УССР, ЦКЛКСМУ
и Инспекции Вневедомственной Физ. Подготовки УВО.

„ВФК“ посвящен вопросам физического воспитания и оздоровления трудящихся
и всем видам спорта.

„ВФК“ рекомендован ЦКЛКСМУ, Наркомпресом, Наркомздравом, Профсо-
юзами, Всесоюзным и Советами Физкультуры для выписки его всеми
учреждениями в организациях указанных ведомств, а также для инди-
видуальной и коллективной подписки среди рабочих, служащих и кра-
сноармейцев.

УСЛОВИЯ ПОДПИСКИ:

Пересылка за счет Издательства.

На 12 месяцев

На 6 месяцев

На 3 месяца

С приложе- нием	Количе- ство	Без приложе- ния
5 р. 70 к.	1	4 р. 50 к.
2 р. 90 к.	3	2 р. 30 к.
1 р. 60 к.	2	1 р. 20 к.

Журнал высылается по получении подписной платы.

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ:

- 1) Главной Конторой Издательства „ВФК“—гор. Харьков, площ. Тевелева—
ВУЦИН. Телефон № 15—06.
- 2) Советами Физкультуры УССР (При Окр. Исполномах).
- 3) Почтово-Телеграфными Конторами УССР,
- 4) Конторами „ДВИГАТЕЛЬ“.
- 5) Крупными Издательствами СССР и
- 6) Специальными Уполномоченными Издательства „ВФК“.

Текущие счета Издательства в г. Харькове:

В вечернем Аг-ве ГОСБАНКА—44.

В УКРАИНБАНКЕ—664.

Зміст числа 22-23:

В. М. Блакитний.—Г. Кан.

Блакитного нема.—О. Вишня.

Оповідання:

Заграви над ланами.—В. Юрезанський.

Бітер над болотами.—М. Майський.

Нариси:

Повстання „декабристов“.—В. Ів.

1905 р. на вулицях у Харкові.—П. Оленич-Гнененко.

Люботинська республіка.—П. О. Г.

Образотворча сатира 1905-1906 р.—В. Хмурий.

Боротьба за чорне золото.—проф. Диманштейн.

Квіти придорожні.—А. Чаров.

ВСЕСВІТ

№ 22—23

15-го ГРУДНЯ

1925 р.

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ ДВОХТИЖНЕВИК

Фундатор В. БЛАКИТНИЙ

РЕДАКЦІЯ:
Харків, вул. Лібкнехта, № 11.
Тел. № 34-76.

Василь Михайлович БЛАКИТНИЙ—ЕЛАНСЬКИЙ

4-го грудня в Харкові помер Василь Михайлович Блакитний (Еланський), член ВУЦВК, кандидат в члени ЦВК РСР, редактор газети «Вісті ВУЦВК».

Тяжка хвороба (хронічний ендокардит), що тягнулася дуже довго й надмірна праця, зробили своє діло. Надломлений організм, що протягом останніх 10 місяців одважно боровся зі смертю, зрештою не витримав.

Прекрасне життя революціонера увірвалося.

Смерть Василя Михайловича боляче вдарила не лише по серцях багатьох його товаришів по партії й по роботі; в часи величезного напруження, мобілізації всіх творчих сил країни на культурний будівничий фронт, втратити Блакитного значило втратити велику революційну силу людину, що своєю незвичайною талановитістю, розумом, прцездатністю і гарячу енергію могла переключати разом на потрібну установку.

Похорон Блакитного вилився у величезну масову демонстрацію нового українського радянського суспільства, що одним з найкращих його творців був небіжчик, виконаного в дружній будівничій роботі велетенського розмаху.

Говорити про життя В. М. Блакитного—це говорити про найвідповідальнішу частину грандіозної епопеї революційного руху на Україні.

Походячи з попівської родини, з малих років позбувшись батька В. М. з малих років зазнав скрутного матеріального стану.

Натура революціонера показала себе дуже рано. Уже з четвертої класи духовної семінарії (де йому довелося вчитись після бурси) він утік від попівської кар'єри, втік до Київського Комерційного інституту.

Бравши участь у тогочасних шкільних гуртках, де скрізь національні «діячі» пр повідували свої вузьколюбні суто-шовіністичні ідейки, В. М. все-ж таки зумів знайти шляхи засвоєння соціалістичних ідей.

Соціалістичний український націоналізм був першим етапом політичного життя В. М.

клацали зубами на спроби відважних радянських піонерів культури (а їх рахувати можна було одиницями), коли матеріальний стан був жахливий, зробити газету, і таку газету як «Вісті»—це була справжня робота. героя.

Тов. Таран у статті «Тов. редактор» в траурному числі «Вістей» пише

„Він заохочував усе своє оточення до активності в роботі, до боротьби В 1921 році, коли зголоднілі, виснажені складачі друкарні часом починали ремствувати на своє життя буття тов. Блакитний йшов туди до каси, брав я за верстатку і, складаючи сам рядок за рядком, заохочував і робітників до роботи. В найскрутніші часи й хвилини він умів находити спосіб. влити бодьорість у серця та й руки тих, хто з ними працював. І все-ж сил бракувало. Тов. Блакитний поповняв цей „дефіцит“ журналістичний своїми власними силами“.

і далі:

„Перші три роки існування газети „Вісті ВУЦВК“ це була воістину доба „однолошадного“ в найкрайшому журналістичному сенсі хазяйства в роботі тов. Блакитного. Але його незламна віра в творчі сили робітничеселянських мас, що кінцеь-кінцем потяглися спочатку одиницями, потім десятками, а далі й сотнями до співробітництва в „Вістях ВУЦВК“ виправдувалася цілком.

Протягом 5 років ім'я Василя Блакитного (Еланського) стояло на фронті „Вістей“ і не даремно. Блакитний був журналістом-бойцем, журналістом-організатором, його публіцистика—гостра й влучна, наче більшовистська куля; адже обстріл ворожої ідеологічної фортеці „Вістей“ вели повсякчасно з великим успіхом. Що-хвилини турбуючись про безліч господарських, технічних дрібниць, цей редактор умів вишукувати, гуртувати д вокола газети нові сили, що, здавалося, ніколи не мріяли про себе як про журналістів Вістани в редакції й вістани там у низах—це був бойовий загін нової радянської суспільності, живий і гарячий як саме серце газети—Василь Блакитний. Його не даремно було називати

українського радянського суспільства, що одним з найкращих його творців був небіжчик, виконаного в дружній будівничій роботі велетенського розмаху.

Говорити про життя В. М. Блакитного—це говорити про найвідповідальнішу частину грандіозної епопеї революційного руху на Україні.

Походячи з попівської родини, з малих років позбувшись батька В. М. з малих років зазнав скрутного матеріального стану.

Натура революціонера показала себе дуже рано. Уже з четвертої класи духовної семінарії (де йому довелося вчитися після бурси) він утік від попівської кар'єри, втік до Київського Комерційного інституту.

Бравши участь у тогочасних шкільних гуртках, де скрізь національні «діячі» пр повідували свої вузьколюбні суто-шовіністичні ідейки, В. М. все-ж таки зумів знайти шляхи засвоєння соціалістичних ідей.

Соціалістичний український націоналізм був першим етапом політичного життя В. М.

На арені партійної діяльності впершу він виступив в 1917 році як один з лідерів лівого крила Укр. Партії Соц.-Революціонерів. На 3-му З'їзді УПСР він виступив як представник «Лівобережної групи УПСР», його було введено кандидатом до ЦК.

Разом з Гнатом Михайличенком, Шумським, т. Блакитний взяв на себе лопин у боротьбі проти зрадницької націоналістичної політики, що її вела права більшість УК УПСР. Напередодні гетьманщини ця група провідників «червоних яничар» як злісно охрестили їх недобитки синьо-рудого шовінізму, захопили в свої руки орган УПСР «Боротьбу». Насувалася гетьманщина, та її було зустрінуто вже гаслами класової боротьби. Гетьманська контр-розвідка посадила Гн. Михайличенка і Блакитного до Лук'янівської в'язниці в Києві, де він просидів більше як 2 місяці. Це було 1918-го року. Того-ж року в Черні Лівобережна група УПСР на з'їзді захоплює Ц. К. і організовує перехід на нелегальний стан революційної частини партії. Але—пише статті присланій Блакитному тов. Скрипник:

Коли до життя прокинулися мільйони, недобита цим з'їздом контр-революційна частина української партії соціал-революціонерів нарівні з іншими зрадницькими партіями стає на бік директорії, на бік Петлюри.

Блакитний з товаришами невинно бореться за об'єднання революційних пролетарських сил. Зустрінувшись з комуністами він став на їхню політичну платформу підготовлює до того-ж ряди своєї партії.

У 1920 році боротьбистська конференція (коли не стало-вже Гн. Михайличенка) ухвалила злитися з ком. партією більш. України

— На команду Комуністичного Інтернаціоналу.

— Струнко! До лав Єдиної Комуністичної Партії Більшовиків України, — криком руш! — сказав тов. Блакитний звертаючися до боротьбистського з'їзду.

Це було блискучою фразою, але це була не лише фраза. Тов. Блакитний так довго виконував у собі ідею злиття, що ці слова були яскравою проявою справжнього інтернаціоналістського переконання справжнього революціонера.

Після того, як на IV-й Всеукраїнській Конференції Компартії відбулося злиття і цим було закріплено єдність революційних сил України, тов. Блакитний цілком віддає себе творчій роботі—закріплює позиції Жовтня, будувати в країні соціалізм.

Це була велетенська робота. З доручення партії та уряду В. М. береться до організації газети «Вісті ВУЦВК». Організація—це легко сказати, коли знайти співробітника для української радянської газети було майже неможливо, коли жовто-голубі культурні спеці з піною на губах

і далі:

«Перші три роки існування газети „Вісті ВУЦВК“ це була воістину доба „однолошадного“ в найкрайшому журналістичному сенсі хазяйства в роботі тов. Блакитного. Але його незламна віра в творчі сили робітничеселянських мас, що кінець-кінцем потяглися спочатку одиницями, потім десятками, а далі й сотнями до співробітництва в „Вістях ВУЦВК“ виправдувалася цілком.

Протягом 5 років ім'я Василя Блакитного (Еланського) стояло на фронті „Вістей“ і не даремно. Блакитний був журналістом-бойцем, журналістом-організатором, його публіцистика—гостра й влучна, наче більшовистська куля; адже обстріл ворожої ідеологічної фортеці „Вісті“ вели повсякчасно з великим успіхом. Що-хвилини турбуючись про безліч господарських, технічних дрібниць, цей редактор умів вишукувати, гуртувати д коло газети нові сили, що, здавалося, ніколи не мріяли про себе як про журналістів Вістів в редакції й вістани там у низах—це був бойовий загін нової радянської суспільності, живий і гарячий як саме серце газети—Василь Блакитний. Його не даремно було нагороджено орденом Червоного трудового прапора—це була надмірна і героїчна робота.

Розгортаючи фронт радянської культури, будуючи газету, Блакитний вмів знаходити час і енергію, щоб по-між ділом працювати в художній літературі. І, однак ім'я Елана знають усі поруч з іменами найкращих революційних поетів.

Його особа, що в ній помічають дитячу м'якість, ліричне сяйво його імені, його особа могла горіти вогнем одночасно сильним і ніжним. Таке сполучення характерне для Блакитного.

Революціонер-практик, що він хол дним аналізом охоплював найскладнішу політичну ситуацію, член уряду, один з фундаторів союзу СРСР, він умів знаходити справжню красу таку в бурхливій, жорсткій і кривавій дійсності перших років революції які в буденній напруженій роботі,

Оцінюючи поезію Блакитного, де хто вважає її за м'яку й ніжну де-хто за залізну й повнокровно-сильну. І перше й друге—правда. Такий-бо його поетичний діапазон.

Поруч із Блакитним поетом існує ще Валер Проноза, автор «Радянської гірчиці», автор численних сатир, простий, народний і таких ідких та влучно дотепних. Він може зватися й творцем радянської сатири.

Він був невинним організатором. Він не міг не відгукнутися на кризу зросту сучасної української літератури І він увесь час закликав, привчав молодих письменників і поетів до учоби, до оволодіння технікою, до критичного наукового підходу до літератури, до культури взагалі.

Організатор — так, революціонер — так. Художник—художник-творець—так.

Та всі, хто знав Василя Михайловича знали ще просто Блакитного, часто, просто Василя.

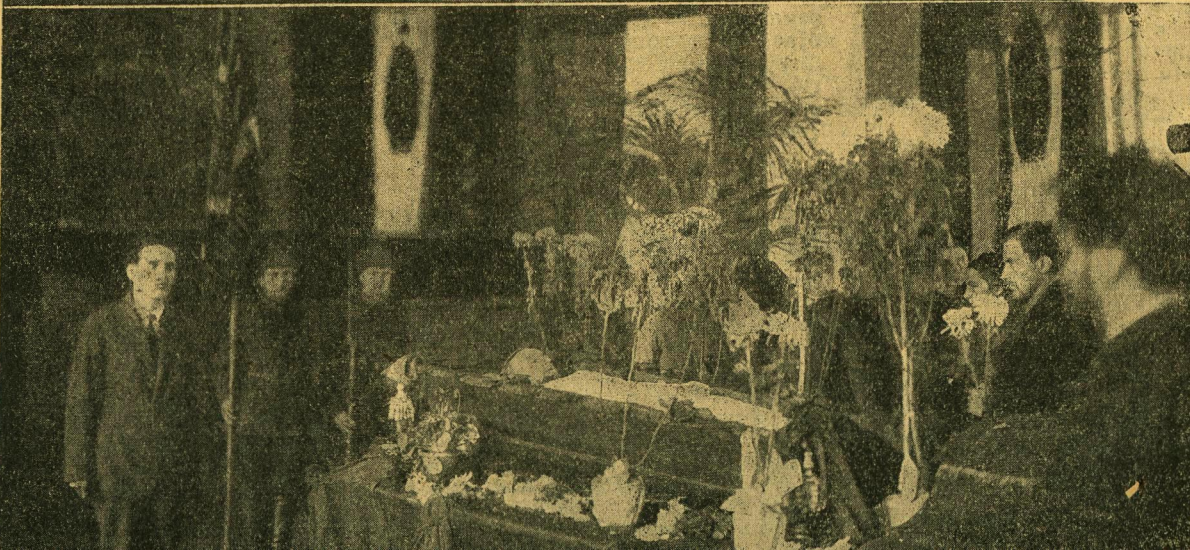
І це значить дуже багато. Чудово тактовий, привітливий, простий і розумний—Його любили всі, як найкращого товариша. І в нього була здібність бути „Ловцем чоловіків“. Особа незвичайно симпатична. І він умів це використати, на користь справи. Поховавши В. М. Блакитного, редактора, письменника, сатирика, члена уряду кому іста і революціонера,—ми втратили видатну людину в найкращому розумінні слова.

Громадськими організаціями, урядом вжиті заходи до увічнення пам'яті Блакитного (Еланського).

Георг. Кан.

Центральная научная библиотека

БЛАКИТНОГО НЕМА

Умер Василь Блакитний.

І вже й поховали Василя Блакитного...
Нема вже його...

Нема разом із ним і Вас. Еллана і Валера Пронози і ще „багатьох“ журналістів, літераторів, публіцистів, що з'являлись по різних наших газетах та журналах то „за ініціалами“, то за одною якоюсь літерою, то просто і без ініціалів, і без одної якоїсь літери...

Смерть ухопила Василя Блакитного, а Василь Блакитний заніс із собою і всіх інших, що ними жила і поезія, і проза, і сатира, і журналістика, і публіцистика...

Нема його... Нема їх...

* * *

Коли виражали Василя Блакитного на спочинок вічний, один із промовців сказав про його:

— Він справді був „блакитний“. Він ніжний був, фізично кволий, а мав він, „блакитний“ той, палке серце революціонера стійкого, і волю крицеву, й жадобув велику краще життя збудувати...

Так...

Він волю мав крицеву, і серце мав палке, і жадобув велику до нового, до кращого, до світлого життя...

Він горів у жадобі великий, і серце палке своє спопелив у горніні тім...

І сам згорів...

Нема його...

* * *

Нема товариша...

Хто знав його, хто працював із ним, хто зустрічався з ним в житті буденно-творчій, відчує той, кого нема тепер із нами...

Він волю мав крицеву, і серце
мав палке, і жадобу велику до
нового, до кращого, до світлого
життя...

Він горів у жадобі великий,
і серце палке своє спопелив у
горніні тім...

І сам згорів...

Нема його...

* * *

Нема товариша...

Хто знав його, хто працював
із ним, хто зустрічався з ним в
житті буденно-творчій, відчує той,
кого нема тепер із нами...

Блакитний був із ними, з ко-
лективом, з усіма, вкупі...

Він—ніколи сам. Він—ніколи
один...

Колектив—і він „душа“ його...

Праця—і він на чолі її...

Він взірець, він приклад, як
треба було з колективом для вели-
кого колективу працювати...

І він працював, як член того
колективу, як товариш...

А за ним і всі...

Почесна варта.

Труну виносять з будинку ВУЦВК'у. За труною йдуть представники уряду, родина, робітники „Вістей“, школа Червоних старшин, члени гарту, письменники, журналісти й багато громадян.

* * *

Нема редактора...

Нема редактора чутливого, про-
никливого, досвідченого, знаючого...Нема редактора з широким сві-
тоглядом, з безмежними перспекти-
вами...З манінької, брудненької, сі-
ренької газетки зробив велику
газету...Мозком, нервами, м'язами сер-
цем...Днями й ночами, ранком і
ввечері по-первах голодний і холод-
ний—він робив...

І зробив! Переміг!

І ніколи—„на, лаврах“, ніколи
„Status quo!“...Завжди вперед! Завжди далі!
Ніколи—на місці...

І „Вісти“

І „Всесвіт“

І „Культура й Побут“

І „Художня бібліотека“

І „Альманахи“.

І театр... І пісня... І образо-
творче мистецтво...І скрізь він! Скрізь його око,
його думка, його праця...

І завжди вперед!... Завжди далі!

І приклад—сам.

* * *

Нема мужа державного...

В усіх галузях складного життя
нашого,—і в політиці, і в економіці,
Блакитний був творцем...Найдрібніші справи, найбуденніші
питання в його творчому розумові
перетворювалися в ті підвалини, на
яких колись пишатиметься могутній
будинок соціалістичного життя...Блакитний—державний будів-
ничий...

Нема його...

* * *

Нема людини...

Нема людини „блакитної“...

Нема людини з серцем прекрас-
ним, з любов'ю великою до друзів,
до товаришів...Нема людини, що ніколи про
себе не дбала, ніколи про себе
не думала...

„Я“ свого в його не було...

Ніколи не було...

Колись про Блакитного напи-
шуть, як він нехтував своїм „Я“.І це не „нігілізм“, а це те, що
мета і для мети, для перемоги, для
щастя мільйонів—нема свого „Я“...

І в Блакитного його не було...

* * *

Нема поета...

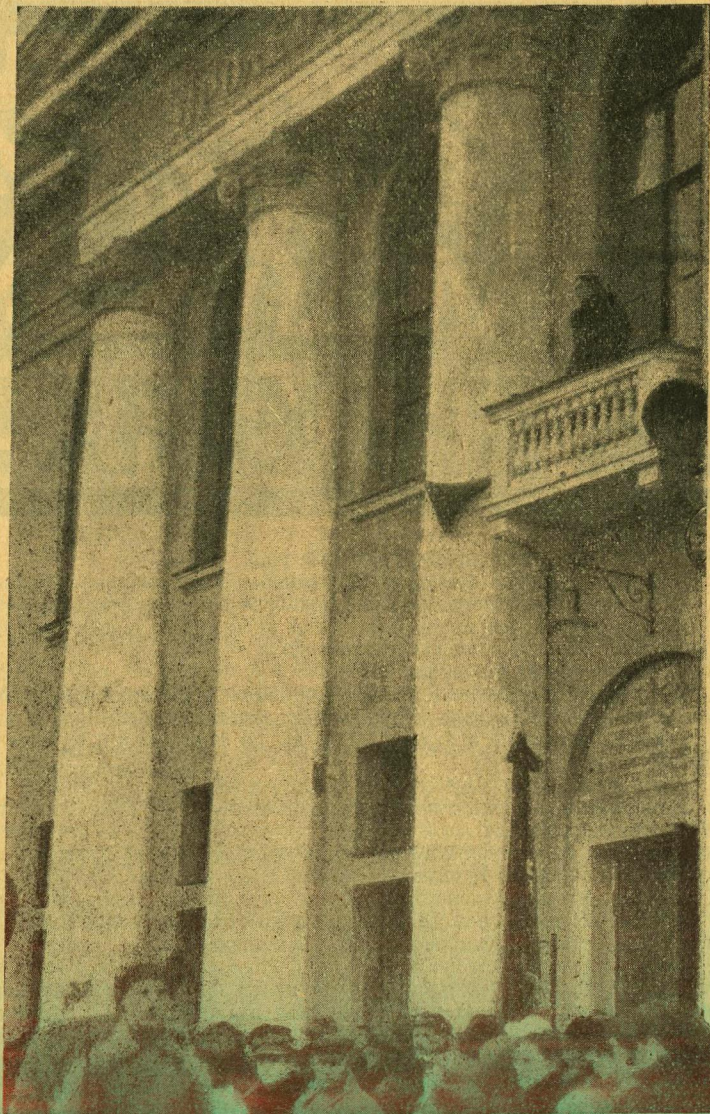
Нема піонера колективної твор-
чости, нема „першого хороброго“
пролетарської культури.Нема поета, що в його серце в
такт молота ударами билось...

Молот б'є...

Серце спинолось—

нема Блакитного...

Остап Вишня.

І приклад—сам.

* *

Нема мужа державного...

В усіх галузях складного життя
нашого,—і в політиці, і в економіці,
Блакитний був творцем...

пролетарської культури.

Нема поета, що в його серце в
такт молота ударами билось...

Молот б'є...

Серце спинолось —
нема Блакитного...

Остап Вишня.

Тов. Буценко проголошує з будинку ВУЦВК'у промову, присвячену пам'яті т. Блакитного.

НА ВУЛИЦЯХ У ХАРКОВІ-1905 РІК

Перша хвиля народньої бурі—1905 рік.

Якось несподівано блиснула блискавка, вдарив грім...

Наляканий мешканець, що звук подавати копійчку старцеві, аби заспокоїти свою совість, затремтів, побачивши на вулицях червоні та чорні прапори з написами: «Долой самодержавіє!»

— Чи це ві сні чи на яву?

Ще увечері дев'ятого жовтня метушились Харківські робітники. Десятого жовтня застрайкувала Харково-Миколаївська залізниця.

Опівдні, здається, в будинкові № 20 по Московській вулиці зорганізувався мітинг.

Були старі, молоді, діти, більшість службовців залізниць.

Виходили промовці. Виступив тут і технолог Кірста. Лейтмотив був:

— Геть самодержавство!

Балакали про злочинців урядовців, сваволю жандармів, поліції.

Прибіг гімназист. Гукнув:

— Драгуни на Московській! Мітинг буде на Ващенківській Леваді!

Раптом всі розбіглися. Наче нікого й не було. Зосталися тільки скриньки, на яких стояли промовці. Поліція запізнилася.

Драгунів на Московській не було.

Але на Павлівській площі, якраз проти біржі, поперек рейок лежав перекинутий вагон. Коло його крутились два драгуни. На других рейках трохи далі жовтів другий вагон. На ньому танцювали хлоп'ята, а на них сварився дідок-службовець. Городових не було. Вагони було перекинуто робітниками. На Катеринославській було тихо, тут теж лежали два вагони. Біля готелю «Ліон» у провулці стояли семеро кінних драгун.

А якраз у цей час на Ващенківській Леваді зібралося тисяч десять народу. Не можна було

Сонце хилилося на схід. Драгунський пост, що стояв на варті біля церкви Рождества одійшов до головної частини, після того, як одного драгуна з револьвера поранили в голову.

Була чутка, що постріл був провокаторський. Поки драгуни відходили без пострілу. На Миколаївській площі проти Соборного провулку юрба скупчилася біля архерейського будинку на розі Московської, а частина залізла в сквер, що біля біржі. Хлоп'ята позлазили на дерева. Півескадрон драгунів хотів відсунути юрбу, наступав кіньми, погрожував шапками, але натовп не піддавався.

Аж відкілясь взялась козака сотня. Прилетіла, зіскочила з коней. В один момент коноводи одвели коней.

Засурмила сурма.

Хтось зойкнув:—Будуть стріляти, бережись!

Цокнули затвори:

— Сотня, плі!

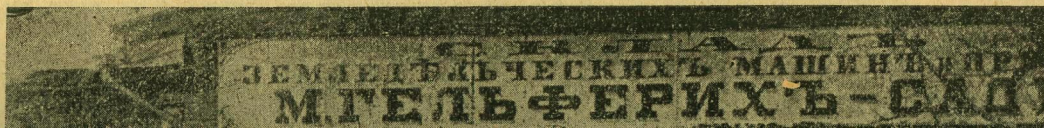
Бабахнули сотні гвинтовок:

— Плі!—ще вибух.

Люди тікали. Десять на Павлівській або на Рибній співали інтернаціонал.

В сквері піднято мертвого хлопця: вбили на дереві. А на третьому поверсі, біля Миколаївської площі забито студента-грека, а його дружину поранено кулею.

Уночі посплювали телеграфні стовпи, розгортали брук, наносили вугілля, дров, набили кілків, та й збудували барикаду поперек вулички, що розділяє на дві частини університетські будинки. На соборі ранком побачили червоний прапорок.

— Геть самодержавство!
Балакали про злочинців урядовців, сваволю жандармів, поліції.
Прибіг гімназист. Гукнув:
— Драгуни на Московській! Мітинг буде на Ващенківській Леваді!
Раптом всі розбіглися. Наче нікого й не було. Зосталися тільки скриньки, на яких стояли промовці. Поліція запізналася.
Драгунів на Московській не було.

Але на Павлівській площі, якраз проти біржі, поперек рейок лежав перекинутий вагон. Коло його крутилися два драгуни. На других рейках трохи далі жовтів другий вагон. На ньому танцювали хлоп'ята, а на них сварився дідок-службовець. Городових не було. Вагони було перекинуто робітниками. На Катеринославській було тихо, тут теж лежали два вагони. Біля готелю «Ліон» у провулці стояли семеро кінних драгун.

А якраз у цей час на Ващенківській Леваді зібралася тисяч десять народу. Не можна було просунутися, не можна було повернутися. Серед Левади та по кутках стояли зроблені нашвидку помости з дошок покладених на барила. Біля них маяли прапори. Виступали промовці. Особливо запально говорив робітник в засмальцьованій сорочці з молотком в руці.

— Ця міцна рука і цей молот переборють багнет та шашку, доведуть волю робітникові та дадуть новий уряд, нові права!

Аплодирували промовцю й салдати, а їх було не мало. Гуло повітря від зойків та ляска.

Зліз промовець з помосту за ним колигнулися прапори і рушила лава.

За містком пішла в ряд по десяти чи по дванадцяти й рушила за прапорами та бойовою дружиною, що йшла навколо прапорів. Заспівали Марсельєзу. Грала музика. На вулицю висипали сотні мешканців. Христилися, плакали. Біля участку стояли городіві.

Біля Пушкінської школи хтось крикнув, мов несамовитий.

— Козаки!

Похилилися прапори... Змовкла пісня.

— Цок! Цок! Цок! — закресали підкови по брукові.

Два козаки тікали, несподівано, наскочивши на юрбу із-за кутка школи.

Захвилювалися прапори. Зупинились... Басовитий голос, що заспокоював людей на Леваді додав:

— Боягузи! Куди ви? Нічого немає...

Засурмила сурма.

Хтось зойкнув: — Будуть стріляти, бережись!

Цокнули затвори:

— Сотня, плі!

Бабахнули сотні гвинтовок:

— Плі! — ще вибух.

Люди тікали. Десять на Павлівській або на Рибній співали інтернаціонал.

В сквері піднято мертвого хлопця: вбили на дереві. А на третьому поверсі, біля Миколавської площі забито студента-грека, а його дружину поранено кулею.

Уночі поспилювали телеграфні стовпи, розгорнули брук, наносили вугілля, дров, набили кілків, та й збудували барикаду поперек вулички, що розділяє на дві частини університетські будинки. На соборі ранком побачили червоний прапор. Вся Павлівська площа чорніла людьми, наче мурашник.

Між юрбою шалалися п'яні, галасували: це все жиди, треба провчити, щоб не вішали червоних спідниць на соборного хреста! Це вони сидять за барикадою.

— Дивись, дивись! Людину вбивають, — прорізало повітря.

Проти Гранд-Отеля каміннями били студента, галасували:

— Бий жиди!

Кріз юрбу прорвався невідомий, підвів за руку студента, одяг на його шашку і продерся з ним до пішохода, гукаючи:

— Дорогу пораненому!

Юрба розступалася та змикалася, а там далеко по за ними опам'ятавшись розбишаки гомоніли:

— Бий його! Це їх оратор.

Але було пізно. Поранений і захисник доходили вже до аптеки Лапіна. В аптеці працював отряд санітарів та лікарів. Там вже було чимало поранених чорносотенцями.

Сидів єврейський хлопець з надірваним вухом. Червоніла окривлена вата, бінти. Тут ховалися від чорносотенної банди ветеринарний військовий лікар та ще приват-доцент ветінститута Лисицький. Під вікнами та дверима кричали чорносотенці.

Незабаром на Рибній вулиці трохи не стався величезний погром. З третього поверху помешкання біля отеля «Марсель» хтось пальнув з револьвера. Хтось гукнув:

Завод Гельферих-Саде після обстрілу 12 грудня 1905 року.

На заводі було 500—700 озброєних робітників, що після орудійного обстрілу, примушені були здатися.

— Це жиди!

Зібралася юрба чорносотенців, але на щастя прибігло п'ятьсот робітників з ХПЗ озброєних рушницями та револьверами. Вони своїми пострілами розігнали чорну сотню, очистили під неї Павливську площу і припинили мордування людей на площі, яких били до смерті чорносотенці, тільки через те, що ті були чорнявими.

Одного кравця-єврея трохи не забили. Єврея Шера забили, бо він ніс рушницю.

Може за ці дні, загинуло-б ще не мало безвинних людей, але боротьба припинилася.

Харківський комендант Горбаньов і генерал Мау не покладаючись на військо та налякавшись таємних фугасів звільнили всіх, що сиділи на барикадах.

Чорна сотня більше в цей день не працювала, забитих військом 14 чоловіка поховали з великою шансю.

Забитих було багато більше, а поранених до ста чоловіка, але не всіх виявили.

П. Оленич-Гвененко.

ЛЮБОТИНСЬКА РЕСПУБЛІКА

(Нарис).

Мало хто знає за цю республіку в нас на Україні, також у самому Люботині і тих хуторах, що оточили його. Знають за неї лише ті люди, що двацять років тому підняли червоний прапор над Люботинською станцією. Старим Люботином та сусідніми хуторами, з'єднавши робітників службовців і селян однією думкою про волю, рівність братерство.

Цікаво знати хто вони і як вони гадали збудувати ту спільку, що люди прозвали Люботинською республікою.

З початку 1905 року у Харкові хвилювалися робітники-заводчани, службовці залізниць, урядовці.

На чолі їх були соціал-демократи, соціалісти революціонери та анархісти.

Більшовики тоді йшли ще вкупі з соціал-демократами, хоча мали свою лінію, бо стояли за озброєне повстання. Головою харківських більшовицьких організацій був тоді Артем (Сергійєв). Він працював по заводах особливо довго на ХПЗ, перебував весь час в оточенні робітництва.

Одночасно тов. Артем і К. Кирста, що виставляв себе соціал-демократом, звернули увагу на ст. Люботин, бо це був міцний вузол українських залізниць з численними робітниками і службовцями серед селянського оточення.

Тут було широчезне поле для політичної пропаганди.

Тов. Артем надсилав у Люботин молодого робітника ХПЗ т. Луценка з прокламаціями. К. Кирста виступав тут як пропагандист.

Тоді-то й утворено Люботинську

Бурхлива хвиля маніфестантів не спинялася.

Богданов кричав:

— Товариші! Єднайтеся з нами!

На льоху біля контори депа стояв Луценко Іван з заводу ХПЗ й кликав до боротьби з жандармами, самодержавством за кращу робітничу долю.

Жандарі хотіли його забрати, але робітники не дали.

Тов. Кисельов одночасно пропонував підтримати Луценка, як посланця Харківського робітництва.

Не встигли зібрати делегатів в революційний комітет, як дізнались, що з Харкова йде потяг з Кирстою та делегатами. Ще не розійшлися біля депа, як вже на станції влаштовано було мітинг. Кирста пояснив, що треба зібрати по одному від десяти робітників.

14-го листопаду застрайкувала Харково-Миколаївська дорога. Люботин був в цей час центром, де перебував революційний комітет залізниць (Люботин належав до Валківського повіту по-за зоною облоги).

Це давало можливість комітету працювати вільніше, ніж то було в Харкові. Листопад минув. Селяни люботинські метушились: вони вже жили інтересами робітників.

З 13 на 14 грудня з Миколаїва знов прибув до Люботина

організації був тоді Артем (Сергій). Він працював на заводах особливо довго на ХПЗ, перебував весь час в оточенні робітництва.

Одночасно тов. Артем і К. Кирста, що виставляв себе соціал-демократом, звернули увагу на ст. Люботин, бо це був міцний вузол українських залізниць з численними робітниками і службовцями серед селянського оточення.

Тут було широчезне поле для політичної пропаганди.

Тов. Артем надсилає у Люботин молодого робітника ХПЗ т. Луценка з прокламаціями. К. Кирста виступав тут як пропагандист.

Тоді — то й утворено Люботинську сплку.

Правда, ця робітничо-селянська спілка продержалася не довго, бо її розбили царські гармати. У керівників не було загального плану.

Та й сам Кирста чи знав сьогодні, що буде робити завтра.

На що він надіявся? Що мислив зробити? Від кого дожидав допомоги? З ким держав зв'язок?

Нічого такого не було.

Він вважав, що делегати залізниць від Миколаїва до Харкова піднімуть робітників та селян, а може й салдат.

* * *

Люботинські події розпочались у жовтні й закінчилися в грудні.

Ще вночі 10 жовтня в одинацять годин голова телеграфістів — Богданов, одержав з Харкова по апарату звістку, що дороги застрайкували і, що службовці та робітники просять люботинців підтримати їх. Богданов відповів, що прохання буде виконане, якщо харківці підтримають їх у свою чергу.

В дев'ять годин ранку прийшла друга зміна, їй зараз-же заявили, що стріляють і до роботи не допустили. Були такі, що з перелюком поспішили до лікаря Димкова, але йому дано знати по телефону, що він не давав бюлетенів здоровим. Бюлетенів вони не одержали, а до праці їх не допустили. Після цього покликали конторщиків, телеграфістів й подалися по всіх службах знімати службовців.

З'єднавши службовців, розпоршилися по путях, здійснюючи стрілочників, затримуючи маневрові паротяги, а тоді пішли в залізничні майстерні. Зібралось чимало півтсроста. Рушили до депа. По дорозі заливали топки у паротягів, давали сигнальні гудки. Наробили великого сполоху.

Біля депа зустріли озброєних жандарів, що стали поперек шляху.

Зібрати по одному від десяти робітників.

14-го листопаду застрайкувала Харково-Миколаївська дорога. Люботин був в цей час центром, де перебував революційний комітет залізниць (Люботин належав до Валківського повіту по-за зоною облоги).

Це давало можливість комітетові працювати вільніше, ніж то було в Харкові.

Листопад минув. Селяни люботинські метушилися: вони вже жили інтересами робітників.

З 13 на 14 грудня з Миколаїва знов прибув до Люботина потягом Кирста. На паровозі був червоний прапор. Зараз на станції зорганізувався мітинг.

Стосунків з Харковом вже не було. Потяги не ходили, хіба-що з запасними салдатами, котрих пропускали.

Перше за все зорганізували Виконавчий Комітет для виконання наказів Революційного Комітету. До цього Комітету увійшли: Латенко, Сердюков, Фінкльштейн, Бабіч, Кондя, Зеленський, Микола Слабоспицький, Белініхін.

Після цього було зорганізовано міліцію підкомандою Сердюкова. Міліцію зараз-же озброїли рушницями, шаблями, револьверами відібраними од жандарів та поліції, охотничьими рушницями та списами, що таємно наробили майстерні.

Савіночін, Олейник, Ларинцев, Мілер, Йосіф Благий та инш. заарештували жандарів та поліцаїв увечері 14/XII, не захватили тільки пристава, бо не було дома. Всіх полонених хотіли постріляти, особливо добивався цього Луценко, але Кирста зачав, що це буде анархізмом, його пітримали всі, хто був на мітингу в депі, куди доставили полонених, взяли з них слово, що вони не будуть стояти за старий уряд, та й помилували.

Після цього вирішили йти в Старий Люботин єднатися з селянами, що давно бажали цього часу.

З Кирстою на чолі, з двома прапорами, пошитими учнями-дівчатами під дзвін дзвонів та гудіння гудків, з революційними піснями, з'явилися на село де теж дзвонили на всі дзвони.

Кирста зняв з грудей старшини Ніконенка медаль, підняв:

— Дивися! Йому добре носити цю цяцьку, йому живеться не так як вам. Земля оплачується вами сорок років, а вона й так ваша.

— Та це правда! Правда! — загукали навколо.

— Теперечки ви не будете платити!...

— Спасибі! Спасибі!

— Та й ідіть з нами і до нас! Вибирайте в Комітет делегатів.

Заарештовані в справі Люботинської республіки.
Посередині — Кирста (1905 р.).

Прочитали селянам щось подібне до маніфесту, де підтверджувалося, що земля мужицька, а не панська...

Селяни обрали в комітет, для спільної праці з робітниками, делегатів.

Тижненка Арсенія, Гіренку Михайла, ще одного старого та крім цих Альбошція Єткала, Коваленка, Яковенка, Бутенка.

Багато ще пішло в міліцію, а на станції в цей час полковник Скабичевський став біля мосту зі своєю ротою, бо йому пропонувано було Комітетом роззброїтися. Проти нього вистроїлась міліція зі списками, дробовиками, шаблями.

Але до бою діло не дійшло, ні тим ні другим не було охоти, битися. Скабичевський дав слово не виступати проти робітників і селян.

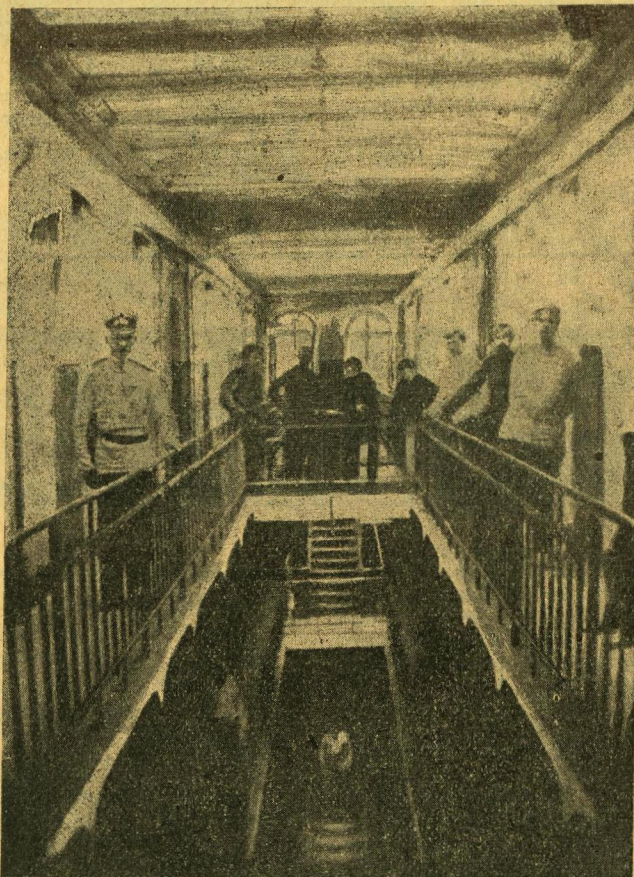
17-го Кирста мітингував в помешканні станції з проходячими запасними. Було п'ять годин вечора. Мітинг затягнувся до пізнього. Чого хотів добитися Кирста від запасних? Йому бажалося загітувати їх, зостатися з ними для підмоги. Але це не пощастило: запасні поспішали додому:

Відійшов потяг від станції під вигуки — „Ура!“

Лише Кирста увійшов до залі першої класи, як слідом за ним вдерся козацький офіцер з козаками, салдати збили з ніг прикладами Кирсту, звязали, поклали на сани і під охороною сотні вершників-козаків повезли до сусіднього села Гіївки.

Кирсту добре побили й подряпали багнетами.

Козаки й салдати з'явилися несподівано. Салдатів привіз на санях жандар Кульов з Харкова. Опісля арешту Кирсти, на танції сполох. Піднявся весь люд. Кинулися навздогін, на Мерефу та Коротич—потягами, а не Гіївку—пішки, але Кирсти не одбили.

Холодногорська каторжна тюрма. Одиночний корпус, де тримали найактивніших революціонерів 1905 р.

Остап Бандура старий бандурист, що недавно вмер, склав про цю подію пісню.

Взяли Кирсту на верьовку
Та повели на Гийовку.
Кирсту лає Кагодій.
Бо був Кирста лиходій.

* * *

На другий день з'явився полковник Емануель з гарматими. Підступився до Люботина. На переїзді була скриня з дротом. Довго радилося начальство, боялося, що це провода електричні. Викликали охотників. Кидали жеребки. Перехристився той, що витяг жеребка, підліз до скриньки, роздивився, але це привода до семафору. Тоді набралися сміливості.

Обстрілювали депо з гармат. Снаряд попав у димар дядькові Тишку, потім у вербу, один снаряд пробив дах у депі, а гірше усього те, що запалили снарядом потяг з сірниками. Була пожежа. Погоріло 36 вагонів з крамом. Козаки грабували, продавали горілку, машини до шиття, галоші... Відбирали у тих, хто купив, биби перекупщиків, а потім знову продавали.

Та стихійна, молода, неорганізована робітничо-селянська Люботинська республіка була поидушена військовою, організованою царською силою.

Забитих не було, окрім одного машиніста, що загинув від дурної кулі.

Кажуть, що генерал-губернатор Сеницький, що велів не милувати нікого, зробив на рапорті Емануеля напис:

— Дурак!

Незабаром все пішло старим ладом... Почалися розшуки, арешти, суди, заслання.

П. Оленич-Гнененко.

Могили Карла Лібкнехта й Рози Люксембург.

Козаки й салдати з'явилися несподівано. Салдатів привіз на санях жандар Кульов з Харкова. Опісля арешту Кирсти, на танціі сполох. Піднявся весь люд. Кинулися навздогін, на Мерефу та Коротич—потягами, а не Гіївку—пішки, але Кирсти не одбили.

Холодногорська каторжна тюрма. Одиночний корпус, де тримали найактивніших революціонерів 1905 р.

рапорті Емануеля напис:
— Дугак!
Незабаром все пішло старим ладом... Почались розшуки, арешти, суди, заслання.

П. Оленич-Гнененко.

Могили Карла Лібкнехта й Рози Люксембург.

Лідери пролетарської революції в Німеччині—К. Лібкнехт й Р. Люксембург, що загинули від руки німецької реакції—15 січня 1919 р. у Берліні.

ЗАГРАВИ НАД ЛАНАМИ

(Уривок з оповідання про 1905 рік)

Покінчивши з ярмарком, інгуші, спітнілі, розпарені, наче після гарячої лазні, відкинувши на потилицю папахи, пішли на завод, в помешкання одведені їм князем Дабижей,—і селяни у тривозі знов почали сходитися на майдан. В різних місцях тужили баби: вже знайшли трьох забитих. Незабаром до них прибавилося ще троє: дідусь і двоє підлітків поранені

Учасники демонстрацій в Харкові ув'язнені в Холодногорській каторжній тюрмі (1905 р.)

в живіт—вони тут-же померли, як тільки їх підняли і понесли. Десятки інших людей зі стогоном і плачем промивали і перев'язували свої рани по хатах. Усіх чотирьох забитих зібрали до купи і поклали рядком на цвинтарі. Баби билася головами об кам'яні плити, біля ще теплих трупів. Гірке приголомшуюче голосіння було дике й жахливе. Молоді хлопці тремтливими руками одв'язували коней і гнали їх що було сили до околицьного

З голими руками?...—казали нерішучі.

— Чому з голими? У нас є два вірних помічника.

— Які ще?

— А вогонь та сокира.

На це ніхто нічого не відповідав.

— Скажеш неправда?—примружував гострі очі Ілько.—Помічники перший сорт. Вогонь вже де-не-де гуляє. Залишається прохати, щоб і сокира розпочала своє діло.

— Ой, не стрибай, хлопче! Дивись, якби тебе Малява не зцапав...

— Це врандик?—зневажливо повертав голову Ілько—А ось це бачили?

І витаскував з-за халяви плоский, короткий, обточений з обох боків ніж, що бувають у шевців.

— З цим багато не намахаєшся.

— Ні-чо-го!—упевнено засовував Ілько ніж назад за халяву.—Для Маляви вистачить. Він мою вдачу знає.

Петрові подобавсь Ілько більше за всіх хлопців у селі. „Ось це людина, міркував він, милуючись його невгомністю“

— „Я обов'язково такий самий буду“...

Увечері на полі, після роботи, чи в селі, Ілько брав гармонію і переіраючи величезними залізними пальцями лади, грав так, що здавалось, розірвуться від натури легкі паперові міха. Потім починав співати. Співав він хватсько, голосно, весело, граючи силою свого надзвичайного голосу.

Уряльник Малява, що іноді робив нічний обхід зупиняв його:

— Що за галас? Припини!

Ілько з зухвальною посмішкою виблискував у темноті очима і продовжував співати просто Маляві в обличчя.

— Припини, тобі говорять кричав Малява чванливо, кам'яніючи від начальницької пихи.—Я тебе за порушення громадської тиші та спокою до зборні запру...

Тоді Ілько разом стискував міха гармонії і говорив дуже високо і коротко:

— Ти шахтарську ухватку знаєш? Топай далі. Ну? Не затримуйся.

— Тут не шинок,—як півень настобурчувався Малява. Це тобі не трактир, драти глотку...

— Топай далі!—зсував брови Ілько. — Очі мої не терплять твоєї гладкої пихи.

* * *

Палкою спекою горіли золоті дні липня. Вистигло, виспіло жито. І коли поглянути з високого нагірного берегу, відтіля, де замикався низкою

Учасники демонстрацій в Харкові ув'язнені в Холодноторський каторжний ґурмі (1905 р.)

в живіт—вони тут-же померли, як тільки їх підняли і понесли. Десятки інших людей зі стогоном і плачем промивали і перев'язували свої рани по хатах. Усіх чотирьох забитих зібрали до купи і поклали рядком на цвинтарі. Баби билися головами об кам'яні плити, біля ще теплих трупів. Гірке приголомшуюче голосіння було дике й жахливе. Молоді хлопці тремтливими руками одв'язували коней і гнали їх що було сили до околиць села, туди відкіля були забиті, щоби підіймати народ.

Кров, пролита насильниками, вогняним вітром йде по серцях. І те, що трапилося у Байбузах, гнівом дихнуло широко навкруги.

На похорон убитих зійшлися цілі села з жалібними корогвами. Ховало 12 попів у чорних ризах: їх наняли селяни на свої останні трудові копійки. І ніколи ще не бачили чернігівські поля такої сили упертих палко-ненавидних очей, звернених до поміщицьких садіб, як на цьому похороні...

Літо пішло тривожно. Різним чуткам не було краю. Не тільки по лісах та глухих хуторах, але навіть і по селах почали з'являтися таємні, що переховувалися від поліції люди, й говорили про волю. На панських покосах майже що-ночі горіли копиці сіна. Ліси самовільно рубали. Селянська худоба з виснажених вигонів дедалі частіше переганялася на поміщицькі луки, поля і стерню.

— Ну щось то буде, братці... говорив уночі шахтар Щербина, коли, чекаючи студента, збиралися у нього декілька чоловіка з села.

— Так це не скінчиться...

— А те й буде, що розіб'ємо панські черепки на дріб'язок—усміхнувся молодий хлопець Ілько.

Ілько з Донецьких копалень прийшов додому на польові роботи, був сміливий, вдалих, зухвальний і частіше за інших, стискуючи зуби, кидав:

— Тут чекати й маніжитись нічого: починати треба. Ми не самі, по всій Росії бунти йдуть.

— З чим-же ти почнеш?

зборні запру...

Тоді Ілько разом стискував міха гармонії і говорив дуже віско і коротко:

— Ти шахтарську ухватку знаєш? Топай далі. Ну? Не затримуйся.

— Тут не шинок,—як півень настобурчувався Малява. Це тобі не трактир, драти глотку...

— Топай далі!—зсував брови Ілько. — Очі мої не терплять твоєї гладкої пики.

* * *

Палкою спекою горіли золоті дні липня. Вистигло, виспіло жито. І коли поглянути з високкого нагірного берегу, відтіля, де замикався низькою кам'яною стіндою панський сад, здавалося, без кінця й краю розлилося сухе море колосків. Неосяжні були поля Вільшанівського.

Що-року селяни цілим селом повинні були вижати по наряду 250 дес. панського жита за вигін.

Жати виходили поголівно,—більше 2000 женців збиралося з села. Наче різнокольоровим маком цвіли тоді спілі поля, різнокольорово хмара сорочок, штанів, плахт, хусток розсіювалася, як марудна мурашина родина. А коли кінчалися положені за нарядом 250 десятин, останнє жито умовлялося село жати за плату чи за гроші, чи за сніп. За 5-6 день вижинали гуртом всю величезну просторінь до останнього колоска.

Вже другий день гнулися з серпами вільшанівці, вже установлювали батраки серед поля парову молотарку, щоб зараз-же, як тільки підсохнуть копи жита почати молотьбу. І раптом незадоволення і ремство спалахнуло серед народу. Та й було від чого.

Пішли громадські уповноважені до Вільшанівського наймати в оренду землю, а той наперекір з іншими роками загнув нісенітно високу ціну:

— По 30 карб. за десятину, здам сказав.

Уповноважені після такої відповіді просто від панського ганку направилися на поле.

— Значить, шабаша и треба. Знімайте, старі, жетців, ось і все... запалився Ілько.

— Як що з нами так поведеться, покажемо, як ми можемо з ними поводитись. Подивимось ще, хто кого переможе...

Але більшість хиталася.

— Та він здурів, лисий чорт.

В'язні Холодноторської каторжної ґурми (1905 р.) робітники, студенти і селяни-аграрники.

— Що ми крім його землі не знайдемо... Ідьте до сусідніх панів. Наймемо у них, сам-же потім каятиметься.—говорили селяни уповноваженим.

Ілько аж почорнів від цих слів.

Це-ж що?—блиснув він очима:—на нас верхи збираються їздити, а ми тут спину за копійку гнутимемо? Не жнець я вам більше...

Плюнув, узяв серпа і пішов додому. Услід за ним підвівся і пішов Семидуб.

Селяни залишилися на своїх місцях, але робота вже була не та.

Почалися суперечки, різноголосиці. докори в потуранні різним панським вивіткам.

Обурення широко розкотилося по всьому полю.

Сунулися уповноважені до Аболонського, до барона Мейендорфу, до Храповицького, до Дуніна-Барковського, навіть до князя Дабіже у Байбузи їздили,—скрізь і всюди відповідь була одна:

— По 30 карб. за десятину—можна.

Спітнілі, натовлені, злі повернулися уповноважені опівдні на другий день,—і знову на поле: хай люди рішають, як бути далі.

Галасом, криками, лайкою зустріли селяни повідомлення.

— Змовилися, сметанники!..—загрожуючи кидали кріз зуби.—Ну добро-ж!

І з кінця в кінець, в усі сторони полетіло по полю твердо і зло:

— Кінчай роботу! Страйкуй, братці!.. По домах!

Не минуло й години, як село врозсип вже йшло до дому. Жадного чоловіка не залишилось на полі. Навіть зжатих снопів не покладали в копи,—так і кинули, де лежали.

— Хай самі збирають...

— Хотять укусити нас. Ми теж можемо на вовків обернутися...

До вечора околишні села вже знали, що вільшанівці застрайкували—і рішили зробити те-ж. Через два дні майже по всьому повіті зупинилася уборка поміщицьких полів, по економіях знімали з роботи батраків, візників, садівників і навіть хатню прислугу...

Вогня: о горіло сонце. Жито сохло, як у сушилці. Поля були безлюдні на багато верст навкруги. І вже місцями, на взгір'ях на сонці, перестояне жито як скло, потекло повним зерном з колосків.

Поміщики на чолі з Вільшанівським поскаржилися у Чернігів. Губернатор викликав справника і нервово дав розпорядження:

— Даю вам козаків, даю загін стражників.—їдте до Вільшан щоб наставити селян на розум.

Справник крякнув і переступив з ноги на ногу.

— Чим-же їх наставляти на розум, ваше превосходительство, якщо вони нині слів не розуміють?

— Чим?—здивувався губернатор наївності запитання.—Нагаями! Різками! Осць чим. Та поменше маніжі-

Від вас і інші села заражуються!—тоненьким голосом кричав справник.—Я вам покажу, як страйкувати!

— Пане есауле.—звернувся він до козачого офіцера:—Оточить їх...

Захиталися піки, затупотіли копита коней,—кільцем розсипалися козаки навколо сходу.

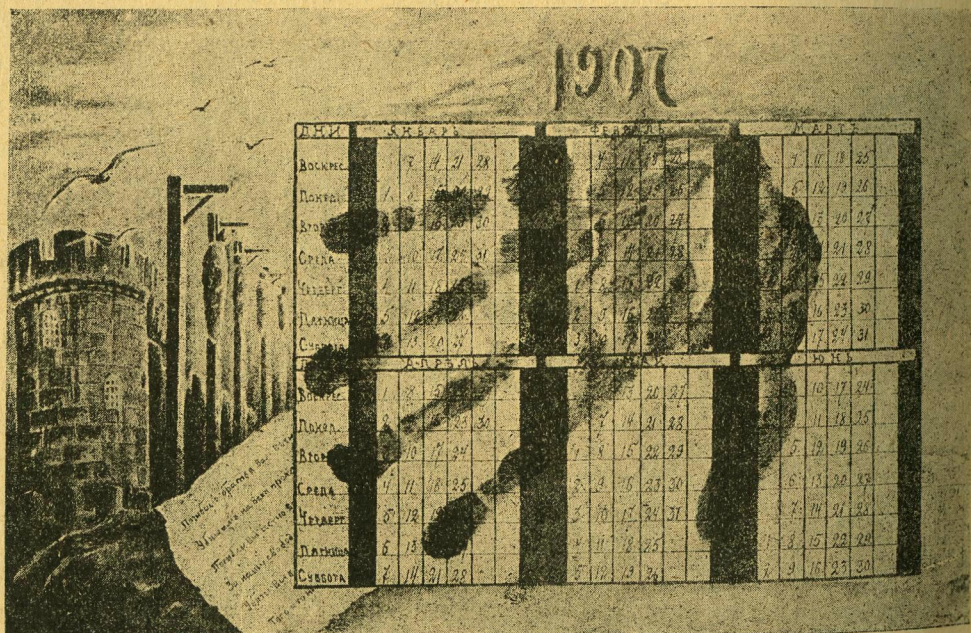
— Приготуватися до стрілянини!—майже верескнув справник.

У Петра гучним переляком, як пійманий птах забилося серце.

Офіцер щось скомандував, козаки скинули з плечей карабіни і наставили їх дулами у натовп.

Сход завмер. Швидкою грозою пронеслося ремство. І раптом дзвінкий схвильований голос крикнув:

— Це не Манчжурія. Ми не японці, щоб стріляти у нас...

Історичний документ. — Календар, що висів у Пермській політичній (Каторжній) тюрмі. Відтиск руки зроблено в дні страт, що почалися після 1905р.

— Хто це сказав?—витагнувся, озирюючись наче шуліка, справник і аж похолонув від несподіванки.—Хто сказав, я питаю?

— Я сказав!—з дріжжю гніва і рішучості відгукнувся все той-же дзвінкий голос.

Натовп занімів: до передніх лав протискався Юхим Горобець. Він був блідий, як полотно, чорні його очі вогняно горіли. Протиснувшись Юхим став просто проти коляски, об землю

Вогня-о горіло сонце. Жито сохло, як у сушії. Поля були безлюдні на багато верст навкруги. І вже місцями, на взгір'ях на сонці, перестояне жито як скло, потекло повним зерном з колосків.

Поміщики на чолі з Вільшанівським поскаржилися у Чернігів. Губернатор викликав справника і нервово дав розпорядження:

— Даю вам козаків, даю загін стражників.—їдте до Вільшан щоб наставити селян на розум.

Справник крикнув і переступив з ноги на ногу.

— Чим-же їх наставляти на розум, ваше превосходительство, якщо вони нині слів не розуміють?

— Чим?—здивувався губернатор наївності запитання.—Нагаями! Різками! Ось чим. Та поменше маніжистись: лупить, не соромтесь! Не турбуйтеся: це вони ще розуміють!

А в цей час колотнеча серед селян все збільшувалася.

Після кривавих подій у Байбузах студент почав частенько приходити до Щербини. Він бачив, що скрізь навкруги на стають надзвичайно гострі дні і намагався, щоб люди не піддавалися тим залякуванням за допомогою яких влада й поміщики тримали їх у напіврабському, принижуючому стані. Коли до Вільшан приїхав земський начальник з приставом і звелили скликати сход, щоб підготувати настрій до мирного прийому справника, студент попрохав Щербину послати в село Петра, щоб той стежив там за тим, що там робиться, а потім у вечері повернувся б до куреню і про все детально розказав.

Петро прийшов якраз до відкриття сходів. Через півгодини стовпом знялась по дорозі курява. Почулося тупотіння підкованих копит, швидкий скік—і в село влетів бистрий загін: попереду у ресорному екіпажі нісся на земській тройці справник, за ним з піками біля стремен, скакали донські козаки, за козаками—стражники.

— Що це, бунт?—метнув очима справник, встаючи з екіпажа.—Непідлягання владі. Наказую зараз-же йти на поле і приступати до роботи.

— Буде з нас. Попрацювали.

— Досить!

— Хай спочатку землю здадуть нам по-людськи, а не по розбишацьки,—хмуро почулося у відповідь.

— Що?.. Страйк затіяли? Колотнечу підняли?..

Історичний документ. — Календар, що висів у Пермській політичній (Каторжній) тюрмі. Відтиск руки зроблено в дні страт, що почалися після 1905р.

— Хто це сказав?—витягнувся, озираючись наче шуліка, справник і аж похолонув від несподіванки.—Хто сказав, я питаю?

— Я сказав!—з дріжжю гніва і рішучості відгукнувся все той-же дзвінкий голос.

Натовп зацікавився: до передніх лав протискався Юхим Горобець. Він був блідий, як полотно, чорні його очі вогняно горіли. Протиснувшись Юхим став просто проти коляски, об землю тупо стукнула дерев'янка його одрізаної ноги, на запалих грудях пронизлив обліснув георгієвський хрест.

— Не за те я кров проливав, терпів, мучився по Манчжурії та по вошивих шпиталях, щоб ви тут у мене стріляли!—крикнув він зло.

На мент справник збентежився, але потім, намагаючись криком потушити і перебороти своє збентеження, закричав:

— Мовчати!..

Тиша, наче хмара, пройшла по натовпу. Наступила дика нісенітна хвилина.

— Чому ви жати перестали?—Вже невпевненим, тихим, зовсім иным голосом заговорив справник—Чому робітників по економіях зняли?

І у відповідь йому хвилями загуло:

— А що-ж, пропадати нам накажете?

— Раз поміщики накладають велику плату за землю, значить і ми маємо повне право збільшувати плату за свою працю.

— З нас сім шквр деруть!

— Хай нам дешево землю здають,—тоді ми дешево і працювати будемо.

Справник бачив, що селяни праві, що заколот у селі та пекучість становища викликані Вільшанівським, що безсоромно підвищив орендну плату. Це плутало його думки. Він пам'ятав суворий наказ губернатора знав, що в разі проявлення м'якості та послаблень ризикує службою, кар'єрою, платнею, добробутом своєї родини і, намагаючись не думати, зно у почав кричати, навмисно підбадьорючи себе дужим голосом та робленою лютістю.

Б. Кустодієв. 3 серії про 1905 рік.

— Останній раз наказую розійтись! Чуєте?

Натовп загудів і не рушав з місця.

— По хатах! І не сміть збиратися більше!

Оточені козаками, вільшанівці стояли у щільному колі, як полонені. На вулиці, за козаками, за стражниками, за всією цією ворожою стіною, зійшлися баби, діди, підлітки, діти. Відтіля чутко було плач і затурбовані перелякані голоси.

— Розійтись!—надривався справник.

— Нікуди нам розходитися...—уперто гуділо з далеких лав.

— Якщо маєте право людей нізачо губити,—губить відразу, всією громадою.

— Даю вам п'ять хвилин строку. Через 5 хвилин я передам вас у повне розпорядження козачого офіцера.

— Хоч чорта!

— Він вас нагаями покришить на місці.

— Хай спробує.

Становище ставало де-далі, то більш нісенітним. Минуло дві хвилини, три. Сход стояв. Пройшло-нарешті, 5 хвилин. Селяни навіть не збирались розходитися. Справник губився в своїх думках. «Ну що-ж далі? Наказати стріляти? Чи—нагаями бити?»—проносилося у нього в мозку.—Ось скажу зараз осаулові два слова, лише два слова,—і почнеться жажливе... Але ці два слова не йшли з язика. Вагання охопило його. Перед очима йшли круги...Селяни вороже гомоніли. Тужили баби і плакали діти. Час минав і кожна нова хвилина ставала нестерпнішою і безглузднішою.

Раптом у справника промайнула гарячкова думка: він підкликав пристава і нахилившись зашепотів йому на вухо:

— Ідіть за попом. Хай негайно бере ризи й хреста та йде їх усовіщати. Скажіть,—я за себе не ручуся,—буде кровопролиття.

Пройшло ще декілька напружених тяжких хвилин. Нарешті, відчувся якийсь рух, почувлися остеронь кроки. Баби розступилися і показалася гладка постать о. Кирила. Швидко, помахуючи полами ряс, він підійшов до натовпу. Церковний сторож з шапкою ніс за ним маленький яскравий клуночок. Не зупиняючи сь, Кирило взяв клуночок, розв'язав шовкову шовкову малинову хустку, взяв епітрахіль, надів, сквално розгладив мастку рідке волосся, у ліву руку взяв хреста, а правою на ходу широко олагословив справника, що наблизився до нього:

— Во ім'я отця і сина і святого духа...

Справник, благаючи підвів обличчя і пристосовуючись до високого

приїжджої влади і, що особливо всіх укололо—о. Кирила. За столом у гарному одязі хазяйнувала панна Марина. Невизразно чувася веселий гомін, часто бренив сміх. Після чаю на задній ганок до викликаних селян важно вийшов справник, довго кричав на них, говорив, що йому добре відомо, хто на селі є привідцями заколоту і, що у влади є досить засобів з корнем вирвати бур'ян. Кінець-кінцем справник їх одпустив, але оголосив що вони залишаються під доглядом поліції і бездозволу урядника не мають права нікуди відлучитися з села.

Коли Петро вночі розказав про все студентові, той замислившись, сказав:

— Не сьогодні, завтра їх, звичайно, заарештують й одвезуть у тюрму. Цецілком ясно. Невже-ж селяни дозволять заарештувати?...

— Не повинно-б цього трапитися...—невпевнено відгукнувся Щербина і зітхнув.—Ех, темнота наша гірка! Помахав товстопузий хрестом і повірили. А він наскрізь, з усіма тельбухами, біля панського багатства в'юном в'ється.

Помовчав і додав:

— Лягай спати, Петрусь. Завтра вдосвіта побіжиш скажеш де-кому, що справа неминуче тюрмою закінчиться. Хай не дрімають.

Ніч на селі пройшла так, наче його заняв ворог: вчувалося, що це не кінець, що готуються якісь злі, неминучі події.

Уранці вільшанівці знову хотіли зібратися. Направилися було до зборні, але раптом побачили, що біля ганку, як на варті, стоять два козаки з шаблями на голо.

— Бач прокляті, що намислили..

День починався палкою спекою. Сонце так і пекло, не зважаючи на ранок. З поля несло густою сушею.

— Що-ж ми воювати тут будемо?—говорили де які селяни.—Треба хоч свій хліб зібрати, поки не осипався. Час не жде.

— Ось що зробимо.—сказав хтось,—накажемо сторожеві церковному.—хай на гвалт б'є, як на пожежу. А чи довго нам прибїгті?

На тому й порішили. Сторож пообіцяв у точності виконати доручення якщо трапиться.

З ранку на панській кухні готувались до шанування козаків і стражників. У садку під липами, були накріті довгі столи. І коли сонце стало південь, задиміли столи від їжі, засвітилися прозорі пляшки з горілкою. Обідали галасливо, весело голосно,—стражники сиділи в переміжку з козаками і дбайливо підливали один одному в чарки.

Через кущі, через штахети садка, притаївшись біля стіни, Петро неодмінно стояв за ним багатством

махуючи полами ряс, він підійшов до натовпу. Церковний сторож з шанобкою ніс за ним маленький яскравий клуночок. Не зупиняючи сь, Кирило взяв клуночок, розв'язав шовкову шовкову малинову хустку, взяв епітрахіль, надів, сквапно розгладив мастке рідке волосся, у ліву руку взяв хреста, а правою на ходу широко олагословив справника, що наблизився до нього:

— Во ім'я отця і сина і святого духа...

Справник, благаючи підвів обличчя і, пристосовуючися до високого росту о. Кирила, став щось сквапно тихенько говорити, безпомічно розводячи руками. О. Кирило випростувався, і повернувшись до натовпу, благословив і його.

— Православні! Не розпалюйте серця свого,—заговорив він голосно як просовідь з амвону, піднімаючи хреста то в один то в другий бік — Ви йдете на зустріч нещастю. Зупиніться... Не давайте бісові опанувати себе. Це він, ворог роду людського, бажаючи вашої погибелі, штовхає вас у яму буйности й безумства...

Поволі на о. Кирила сходило натхнення все більше й більше. Він говорив про святе письмо, наводив приклади смирення з життя отців та вчителів церкви, загрожував позбавленням царства небесного, нагадував про «геену» вогненну, уготовану для не сухняних і непокірних.

І селяни потроху затихли. Сила впливу проповіді, що вкорінилася від дитинства, слова та тексти з письма, ще розносяться лише, звичайно, в наймирнішій церковній обстановці вплинули, як завжди, таємничо-значно. Лиця в натовпі стали м'якшими, обурення і гнів згасли.

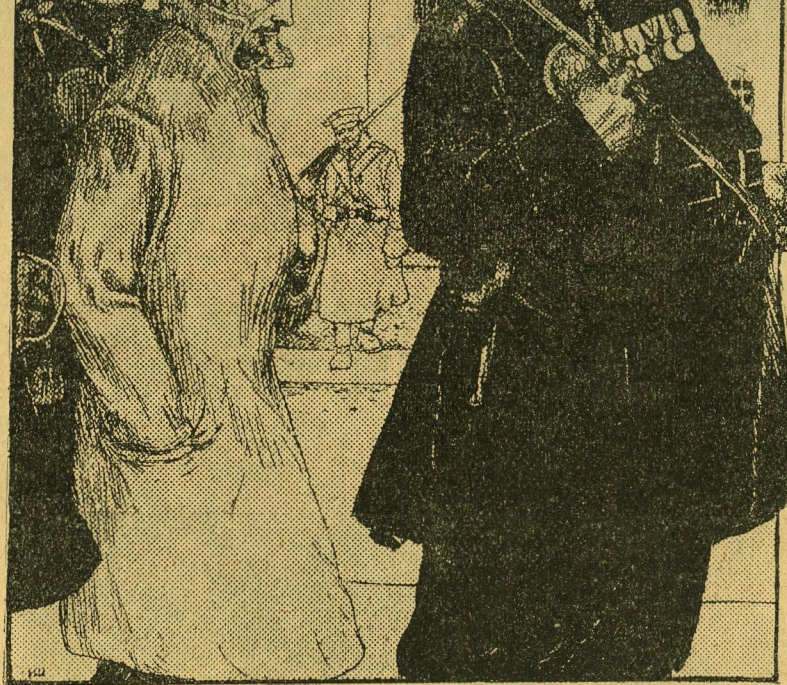
— Як служитель алтаря господня і як батько ваш духовний, прошу вас, браття, покоріться вимозі влади, розійдіться по хатах,—елейно, влєсливо-ласкаво звучав у тиші голос:—а ті питання, що у вас є, можна буде розв'язати потім, спокійно, в мирній обстановці не піддаючись злим спокусам диявола.

О. Кирило високо махнув хрестом і знову, як з амвону благословив ним натовп.

І сход розійшовся. Розійшвшись мовчки,—понуро і пригнічено озираючись на піки і карабіни козаків, на білі, гладкі обличчя справника, земського начальника, осаула, пристава, на брузументи стражників, на їхні червоні шнурки біля револьверів.

Але вже над вечір в селі було тривожно і глухо, як перед грозою: стражників розставили на постій по хатах до тих селян, що їх Вільшанівський та урядник Малява вважали за найвпливовіших сільських ватажків. Вулицею з кінця в кінець роз'їжджали кінні козачі патрулі.

До справника на допит викликали Ілька, Юхима Горобця, Гайдая, Семидуба, Матушенка і ще декількох чоловіка. Усі вони довго стояли у дворі панської садиби, поки справник пив чай. Із темноти їм було видно ярко освітлену терасу, білосніжний багатий стіл, постаті Вільшанівського та

3 малюнків про 1905 рік.

обіцяв у точності виконати доручення якщо трапиться.

З ранку на панській кухні готувались до шанування козаків і стражників. У садку під липами, були накриті довгі столи. І коли сонце стало південь, задиміли столи від їжі, засвітилися прозорі пляшки з горілкою. Обідали галасливо, весело голосно,—стражники сиділи в переміжку з козаками і дбайливо піддивали один одному в чарки.

Через кущі, через штахети садка, притаївшись біля стіни, Петро неодриваючись стежив за цим бенкетом, серце його починало колотитися пері редчуваючи лихо, бо голоси за столами ставали все хмільнішими і войовничим.

Раптом у поміщицький двір швидкими кроками ввійшов отець Кирило.

Очі йому непокійно блищали. Він сквапно знайшов справника, узяв його під руку і потяг осторонь до стіни. Вони схвильовано пішли вдовш садових ґрат, і Петро, припавши до землі, почув уривок схвильованої балачки,

— Сторож до мене приходить і каже:—„у селян, говорити, батюшка, серце непокійне: пішли на поле, а мені наказують: якщо таке трапиться бий на гвалт“...

— Та що ви?—злякався справник.

— Якраз так. Він мені вірний і нічого від мене не заховусь. «Невже говорить, і насправді що трапиться?»...

— Що-ж ви зробили?

— Заспокоїв його, звичайно.

Та, ні...—сказав раптом справник, круто повернувшись.—Ходіте.

Вони швидко вийшли з садка і направилися в сторону церкви.

Петро бачив, як вони зайшли за церковний частокіл і сховалися за деревами. Через декілька хвилин з тінню сквапної загадковости на лиці справник повернувся в садибу і діловито підійшов до шумних столів, віддаючи якісь розпорядження. Петро ніяк не міг розібрати слів, було досить, далеко, але після того, що сказав справник, столи, що було затихли, метушливо загомоніли.

Козаки й стражники підвелися, галасливою юрбою, посунули з саду і, розмахуючи руками, заломивши кашкети, подались в село. Обличчя їх були червоні від горілки, очі мутні і дико ришуні.

Петро берегом, ховаючись за кущі, кинувся скідком за ними.

Біля козаків метушився Малява. Увійшовши в село, козаки й стражники розбілися на кучки і кинулися по хатах, куди показував Малява. І Петро зрозумів усе: почали шукати верховодів. Йому стало моторошно.—„Ось воно!“—промайнуло в голові. Він кинувся до церковного старости:

— Дідусю! шукають! пішли до Ількової хати, до Семидуба, до Юхима, А баби ревуть страшенно, страшенно!.. Давай дзвонити.

Сторож метушливо побіг на дзвіницю. Поки він піднімався по-старечому задихаючись, Петро злетів на гору, як білка. І раптом занімів: біля

М. Добрушинський.—„1905 рік“
(З малюнків про 1905 р.).

всіх дзвонів, навіть у найменших було одчеплено і занесені язики. Валялися лише мотузки.

— Петре, куди ти!—гукнула було його мати.

Але він тільки озирнувся і побіг. З трудом переліз через перелаз в огород і нагинаючись під вагою, перекидав мазницю то вправу то в ліву руку, бисто поспішав униз. Зараз-же за огородами був довгий яр, що протягом де-кількох років завалювався соломою, сміттям, лляною та конопляною кострицею. Насохлі шари соломи, ламко шаруділи і топталися під ногами. Петро на бігу нахилив мазницю: густою стьошкою полилася широка руда смола. Серце його билось. Він витер сірника, ткнув вогнем в різних місцях і підпалив навіть мазницю. Тепла від сонця солома, полита смолою, спалахнула відразу широкою як гадюка спиною, сажен 30 яром. Припадаючи до землі, Петро кинувся бігти в далекий кінець села на вигін. Позаду його густий чорний дим високим стовбом знявся в небо. Запалаха-загуло полум'я Петро притаївся у придорожних кущах і в тривозі став дивитись. Дим валив все густіший, чорніший і страшніший. Забігали по вулиці люди, забігали стражники і козаки. Дим чорною хмарою як моторошний прапор розтилався над селом. І не забаром зі всіх кінців побігли з поля люди. Деякі скакали верхи, деякі гнали стоючи на возах, здалеку здавалося, що все село охоплено пожежою.

Петро вибіг на дорогу і став пояснити в чім справа. Галас, прокольні, рев, лайка, покотилося до села бистрою річкою,

У цей час справників вже донесли, що та солома, що падає в яр—не випадковість, а сигнал повстання. Справник дав якесь розпорядження козакому офіцерові, той козирнув шпорами,—і через декільки хвилин, п'яні козаки і стражники верхи роз'їжджали по вулицях: усіх, хто тільки падався на очі вони били нагаями.

Почався дикий погул. Хропли засмиканні вуздечками коні. П'яні козаки озвірило носились із кінця в кінець, в'їзжали в двори, давили копитами курей, поросят, гусей, і коли нікого не знаходили, били нагаями шибки бікон. Шибки розліталися скалками з тонком бряскотливим дзвоном, і дзвон цей був невиразно страшний.

— Рятуйте!.. — чулися глухі крики.

Але ніхто нікому не міг допомогти. Кожен намагався врятувати від бійки тільки себе. Люди поховалися, хто куди міг. Багато сімейств огородами тікало в ліс.

Тільки над вечір затикла лютість козаків і стражників, тільки з наступом темноти зменшився їх п'яний запал.

Вночі, як після битви, село здавалося мертвим і тихим до жаху. Роз'їжджали козаці патрулі і, наче побідний ворожий штаб, що йому боятися нічого, світився на горі за Десною білоколонний панський будинок.

Ранком ніхто з селян, не вийшов з своїх кутків: чекали, що буде далі.

Вільшанівський на дрожках ви'їжджав у поле і повернувся зовсім розстроений: пересохле жито осипалося все дужче й дужче.

Увечері у нього в кабінеті відбулася нарада.

Нарада затяглася до глибокої ночі. Були суперечки, різноголосиці, круті заходи вже не будили надії—і виходу в них ніхто не бачив.

М. Добрушинський.—„1905 рік“

(З малюнків про 1905 р.).

всіх дзвонів, навіть у найменших було одчеплено і занесені язики. Валялися лише мотузки.

З дзвіниці було видно, як козаки з стражниками носилися по дворах, по хатах, лізли під дахи, в льохи, у хліві, у сараї, осатаніло тикали шаблями в копиці сіна, пробуючи чи не заховався там хто-небудь.

Раптова думка осінила Петра і він прожогом кинувся униз і побіг до дому. Рухи його були швидкі, трепетні гарячкові. Він витаскав з клуні велику чорну мазницю,—там було більше, як півпуда свіжої смоли.

В. Серов.—„Солдатушки, браво ребятушки“.

(З малюнків про 1905 р.).

Тільки над вечір затикла лютість козаків і стражників, тільки з наступом темноти зменшився їх п'яний запал.

Вночі, як після битви, село здавалося мертвим і тихим до жаху. Розїжджали козацькі патрулі і, наче побідний ворожий штаб, що йому боялися нічого, світився на горі за Десною білоколонний панський будинок.

Ранком ніхто з селян, не вийшов з своїх кутків: чекали, що буде далі.

Вільшанівський на дрожках виїжджав у поле і повернувся зовсім розстроений: пересохла жито осипалося все дужче й дужче.

Увечері у нього в кабінеті відбулася нарада.

Нарада затяглася до глибокої ночі. Були суперечки, різноголосиці, круті заходи вже не будили надії—і виходу в них ніхто не бачив.

Вночі з Байбуз прискакав з пошти гінець з терміновою телеграмою. Він кинув умиленного коня біля ганку і, не обтрисивши навіть пиляки, як був, увійшов в кімнату.

— Ну, ось бачите!—захвилювався, справник, читаючи тремтячий у руці жовтий аркуш телеграми: бачите, що робиться... У поміщиці Бороздної бунт! Губернатор вимагає негайного виїзду туди.

Це зразу загасило всі суперечки. Рішили, що треба здати землю не дорожче десяти карбованців за десятину, а якщо селяни будуть стояти на своєму, даючи лише 8 карб.,—йти і на вісім.

Вранці наспіх було скликано схід. Селяни зібралися з темною недовірливістю.

Дивилися з під-лоба, але ненавидно.

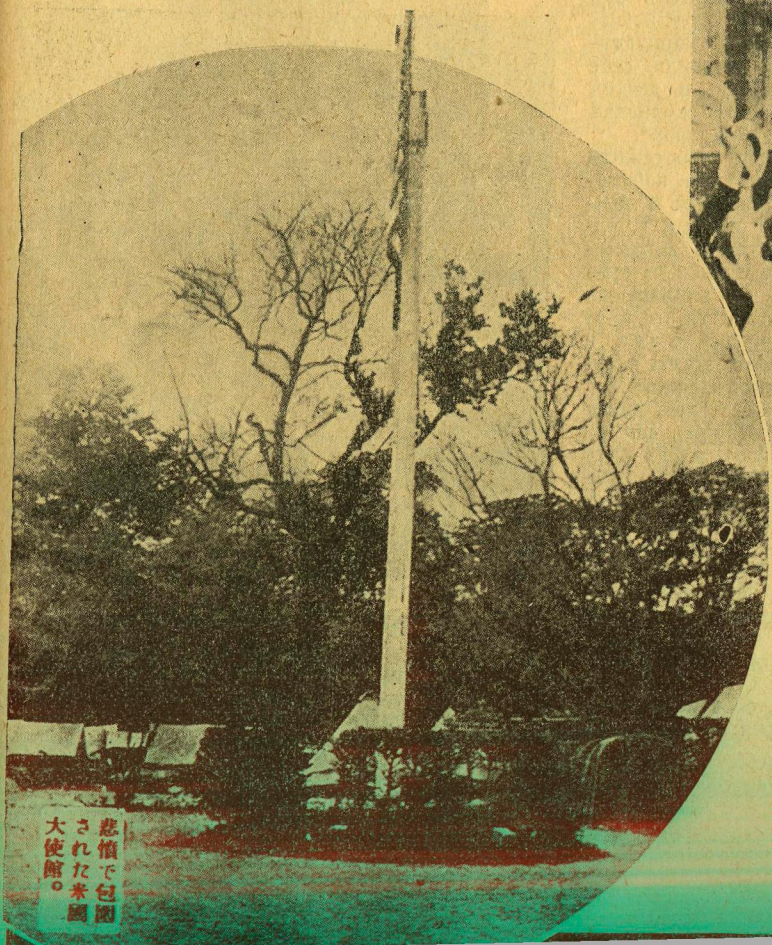
Коли справник оголосив що земля буде здано по 10 карб. якщо селяне зараз-же вийдуть убирати поміщицькі поля, схід попрохав півгодини строку на обговорення, після чого заявив, що згоджується, але з неодміноюумовою, що козаки й стражники, всі до одного негайно залишать село.

— Кроку нікуди не ступимо, як що вони залишаться тут.

— Добре, — радо згодився справник і зараз-же після підписання угоди про оренду виїхав зі своїм загonom у маєток Бороздної, куди, судячи з телеграми, повинен був приїхати і сам губернатор.

Володимир Юрезанський.

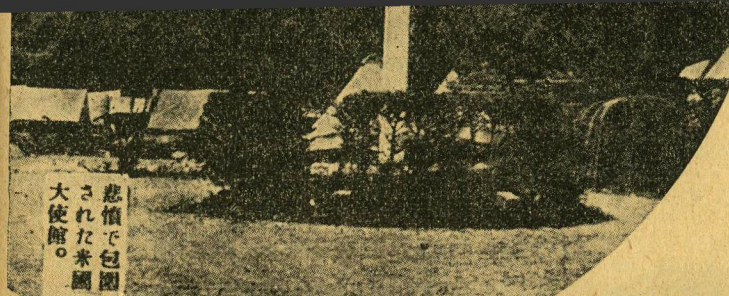
ВСЕСВІТНЯ ІЛЮСТРАЦІЯ

悲憤で包圍
された米國
大使館。

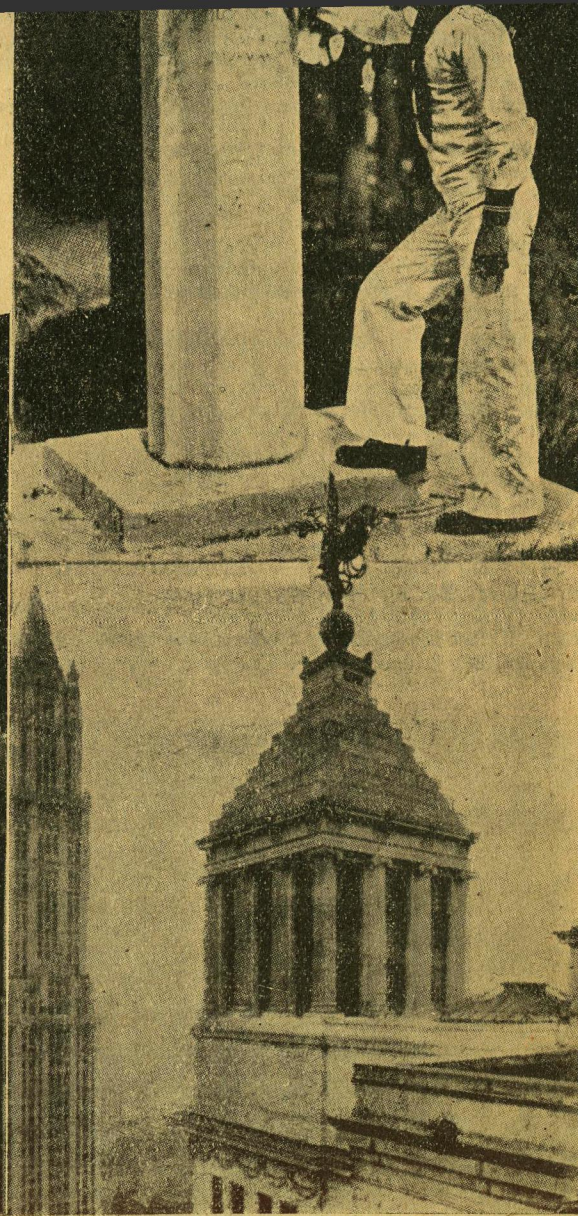
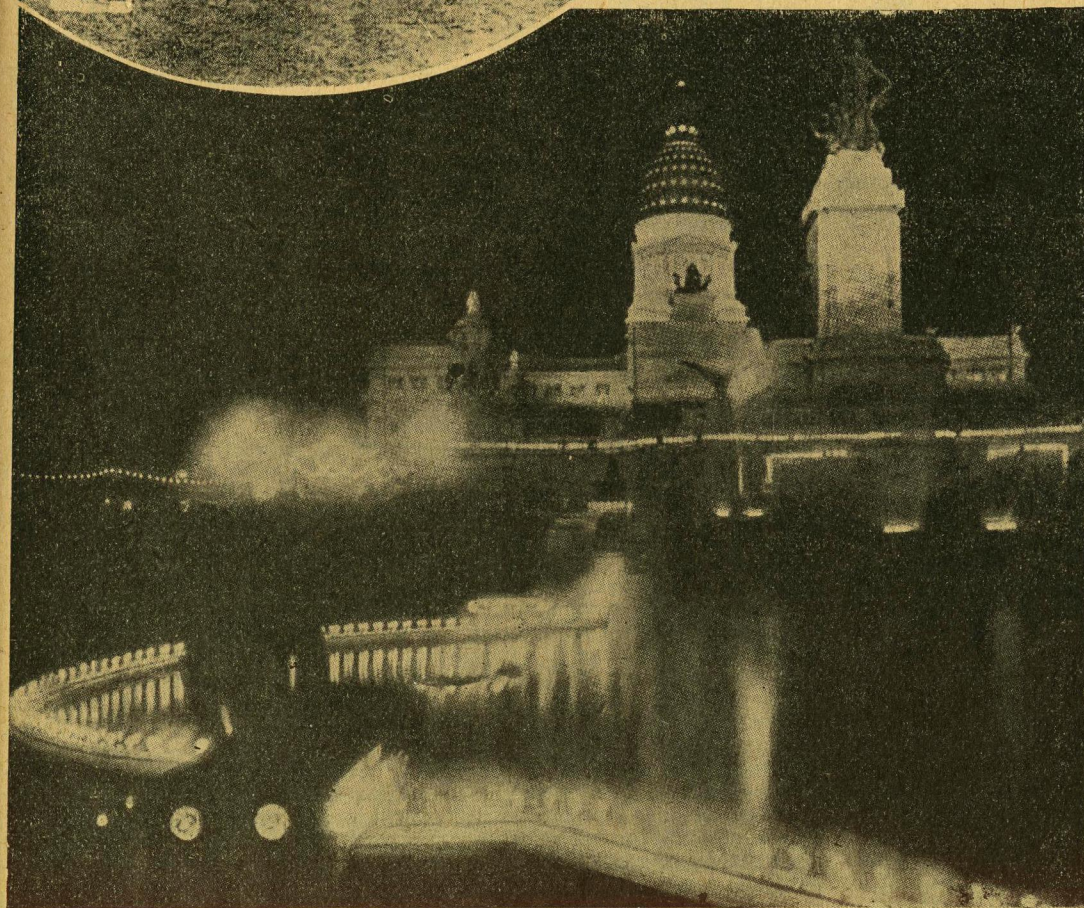
Мітинг мешканців Токіо, на майдані перед старовинним храмом, з нагоди видання Америкою закона, що забороняє в'їзд японців до Америки. Натовпом зірвано було прапора перед американським консульством.

悲憤で包圍
された米國
大使館。

місці мешканців Токію, на
майдані перед старовинним
храмом, з нагоди видання
Америкою закона, що забо-
роняє в'їзд японців до
Америки. Натовпом зірвано
було прапора перед амери-
канським консульством.

Англійський матрос в Зазінбарі читає висічену на стовпі справку в тім, що до Лондону залишилось 8,064 милі (15.000 кілометр). Буенос-Айрес уночі.
Нові будівлі в Берліні. Праворуч—будинок „Шерстяної індустрії“, ліворуч—Нью-Йоркська телефонна станція.